

Adrià Rieradevall Ventosa
Treball de curs d'economia feminista (UPF)
Rosa Ortiz Monera
6 d'abril de 2021

Anàlisi de la conciliació segons Cristina Carrasco: el cas de sous equitatius a la cooperativa Apòstrof

Aquest treball analitza el cas de sous equitatius a la cooperativa l'Apòstrof, basat en l'experiència del autor com a soci d'aquesta, tenint com a referència la teoria de la conciliació de Cristina Carrasco a l'article «¿Conciliación? No, gracias. Hacia una nueva organización del tiempo y del trabajo» (2003)¹. Primer es descriu com l'Apòstrof s'ha marcat l'objectiu de compensar les diferents càrregues econòmiques i de cures de les persones treballadores² mitjançant sous equitatius diferents, a continuació s'analitza l'esfera domèstica d'aquesta cooperativa i la proposta de conciliació de la cooperativa respecte la teoria, i per últim, es conclou comparant el canvi de paradigma que proposa Carrasco amb l'exemple de l'Apòstrof. Al final s'annexa una reflexió d'una treballadora amb necessitats elevades sobre el fet de cobrar més que les seves companyes, del fet de passar del model igualitari a l'equitatiu.

Sous equitatius a la cooperativa l'Apòstrof

La cooperativa Apòstrof és una cooperativa de comunicació formada per onze persones, set dones i quatre homes, i que aquest any celebrarà els seus vint-i-cinc anys d'història. Sempre havia tingut un model d'igualtat salarial per totes les sòcies. Aquest model afavoreix la sensació d'igualtat i de democràcia dins la cooperativa: cada persona cobra igual independentment de la feina que faci i de les capacitats que tingui. La jornada bàsica de 35 hores a la setmana es va anar aconseguint gradualment a mesura que la gent anava demanant reducció de jornada i el sou reduint-se també proporcionalment. Actualment quasi la meitat de la plantilla té una jornada de 30 hores així que sembla que es tendirà a aquest model, a poc a poc, de manera generalitzada.

El model equitatiu tenia els seus problemes doncs hi havia persones que vivien amb parella i no tenien fills i el sou els hi era molt fructífer i d'altres casos de mares solteres on el mateix sou feia que anessin molt justes econòmicament i, fins i tot, haguessin de demanar ajuda econòmica a la

1 CARRASCO, Cristina (2003). ¿Conciliación? No, gracias. Hacia una nueva organización del tiempo y del trabajo. En María Inés Amoroso Miranda et al. (Ed.), *Malabaristas de la vida. Mujeres, tiempos y trabajos* (p. 16-34). Barcelona: Icaria.

2 El plural femení es refereix a persones així que aplica a homes i a dones.

seva família. Aquesta situació es va extreure durant l'any 2020 i es va haver de fer un ERTO al 70% a l'Apòstrof i es va demanar que si alguna necessitat més diners, no se li aplicaria l'ERTO. Doncs justament les dues persones que tenien gent dependent, i només un sou a casa, van dir que no podien subsistir amb el 70% del sou, se'ls hi va aplicar l'increment i es va obrir el debat de si la millor escala salarial era la igualitària o s'havia de passar a una d'equitativa, on cadascuna cobrés segons les seves necessitats.

A principis de 2021 es va crear un grup de treball sobre l'equitat salarial i, després de diverses reunions, es va presentar la proposta a la cooperativa que va ser aprovada per unanimitat. La proposta detectava dues necessitats:

- La necessitat d'establir un sou que recullís una mica millor la situació personal de cada sòcia i, per tant, que deixés de ser igualitari per esdevenir equitatiu.
- La necessitat d'establir les condicions perquè totes les sòcies poguessin reduir la jornada, si ho necessitessin, i sense que això suposés una feina extra a la resta de companyes d'àrea.

Pel que fa al sou es va diferenciar la plantilla segons necessitats bàsiques (pis compartit, 0% d'increment salarial respecte 2020), necessitats mitjanes (fill/a amb parella o viure sola, 6% d'increment salarial) i necessitats elevades (fill/a amb un sol sou, 12% d'increment salarial). Amb aquest increment salarial es facilita també la reducció de la jornada a les persones que necessitin les dues coses, tot i que la durada de la jornada s'ha d'estudiar cas per cas per la interdependència laboral amb les companyes d'àrea. Al cap d'un any s'estudiarà si l'escala salarial equitativa ha complert els objectius o s'hi han de fer millores.

Tres mesos després de la implantació dels sous equitatius, s'ha demanat a una treballadora amb nivell salarial del tipus necessitats elevades que reflexioni sobre del fet de cobrar més que les seves companyes i aquest text es pot llegir a l'annex 1. Allà es demostra tant la importància d'una cura col·lectiva de les necessitats particulars com de la complexitat de trobar la valoració econòmica més precisa.

L'esfera domèstica de la cooperativa Apòstrof

Cristina Carrasco (2003) senyala una tensió entre dos objectius oposats de la societat que són l'objectiu de maximitzar els beneficis econòmics i l'objectiu de la cura de la vida, tensió també anomenada com el conflicte entre el capital i la vida. La nostra societat patriarcal capitalista ha optat pel primer i significa que les persones no són l'objectiu social prioritari sinó que estan al servei de la producció, on se centra l'anàlisi de la prosperitat. La sustentació de la vida humana es desplaça a l'àmbit domèstic, invisibilitzat i entès com a responsabilitat femenina. En conseqüència les persones

han de resoldre la seva subsistència i qualitat de vida en l'àmbit privat i sempre dependent de les condicions de treball que exigeixi la producció capitalista. Carrasco recorda que «l'Estat regula el funcionament del mercat de treball i desenvolupa programes de protecció social, suposadament per cobrir les necessitats no satisfetes pel mercat». La cooperativa l'Apòstrof forma part de l'economia social i solidària, que inclou una responsabilitat social de la seva activitat més implicada de la que té el mateix Estat. En aquest tipus d'economia es promulga posar la vida al centre i es van ajustant amb les contradiccions de ser projectes socioeconòmics que han de subsistir dins d'un mercat competitiu capitalista.

En el text de Carrasco es divideix les necessitats humanes entre les objectives, relacionades a les necessitats biològiques, i les subjectives com que els afectes, les cures, la creació de relacions i vincles humans, etc. El mercat principalment pot cobrir les primeres però les segones se'ls hi ha de dedicar uns temps i unes persones concretes, aquestes necessitats subjectives no són mercantilitzables doncs no són substituïbles. A l'Apòstrof es valora aquest temps facilitant la reducció de jornada en el cas de responsabilitats amb persones deprements i també estén el temps de maternitat legal remunerar-lo des de la cooperativa. Tot i això, la cooperativa de treball associat té un límit de les «facilitats» que pot donar a les seves treballadores doncs la lògica de la producció és una altra i s'ha d'anar ajustant, discutint i comprenent permanentment. Tot i ser una empresa, a l'Apòstrof s'és conscient que la vida de les persones que hi treballen és la prioritat i que és una eina per generar sous dignes i la seva realització professional.

Carrasco explica que la visió de la societat és que hi han dues esferes clarament definides: la pública (tradicionalment masculina) i la privada o domèstica (tradicionalment femenina). L'esfera domèstica és clarament invisibilitzada i no té reconeixement social tot i implicar tasques complexes de gestió i organització. Aquesta esfera domèstica és la «'mà invisible' molt més poderosa que la del mercat d'Adam Smith, que regula la vida quotidiana i permet que el món segueixi funcionant». En el cas de l'Apòstrof, la vida quotidiana de cada treballadora es filtra dins de la cooperativa a través de canals informals d'afecte, de dinar conjuntament i de llargs cafès. Les companyes de feina saben part de les circumstàncies personals de les altres de tal manera que poden ajustar les càrregues de feina per descarregar la que ho necessiti. No és un model òptim però existeix una cura col·lectiva basada en la confiança, la comprensió i l'estima.

Aquesta empatia cap a les circumstàncies personals que hi ha a l'Apòstrof va desfent, a poc a poc, la subordinació del treball de cures a la producció econòmica. En ser una cooperativa de comunicació, amb gent creativa, es detecta molt millor l'estat anímic i de salut de cada treballadora doncs la creativitat necessita aquest equilibri personal. Com diu Carrasco, les activitats domèstiques estan destinades a «criar i mantenir persones saludables, amb estabilitat emocional, seguretat afectiva, ca-

pacitat de relació i comunicació..., característiques humanes sense les quals seria impossible el funcionament de l'esfera mercantil capitalista». En la lògica capitalista, el salari va relacionat amb els beneficis que genera una treballadora però a l'Apòstrof es va fer el primer pas en deslligar els salaris del benefici i considerar que cada treballadora era digne de cobrar igual que les altres. El segon pas s'ha fet aquest any i pretén cobrir les diferents necessitats econòmiques, materials, depenent de les circumstàncies vitals de cadascuna i donant suport col·lectivament a que es pugui viure sola o tenir descendència, si és el que es prefereix.

La conciliació a l'Apòstrof

En el desenvolupament del treball assalariat capitalista es va anar determinant una idea de lloc de feina, que atorga identitat i reconeixement social, en un model familiar basat en «home com a proveïdor d'ingressos i dona com a mestressa de casa» (en anglès «male breadwinner»). En aquest model, les dones tenien la tasca encomanada de cuidar a la població depenent; persones menors, malaltes i de la tercera edat; però també els homes adults. La incorporació de les dones al món laboral no ha implicat la reducció de les seves tasques de cures, que segueixen invisibilitzades, i aquests canvis socials no han sigut assumits ni pels homes com a grup de població ni per l'Estat. Com diu Carrasco, els efectes de la nova situació han recaigut sobre les mateixes dones i «és la seva responsabilitat individual resoldre prèviament l'organització familiar». La flexibilitat horària a l'Apòstrof, la possibilitat de reducció de jornada i els permisos remunerats de maternitat és una aproximació a l'assumpció de responsabilitat per part de la cooperativa en la conciliació de les seves treballadores.

La natalitat de les treballadores de l'Apòstrof va ser molt baixa durant anys. Actualment són quatre dones amb descendència. Això es pot vincular, en part, per l'estabilitat laboral que aporta la cooperativa actualment i per les facilitats de conciliació. Tot i això, és difícil mantenir l'equilibri delicat entre les tasques productives de la cooperativa i les reproductives familiars, molt més si només entra un sou a una casa amb persones dependents. Carrasco explica que la vida laboral d'un home és d'una U invertida i que les dones, normalment, és de M, amb una baixada de la implicació laboral des del primer infant fins que va a l'escola. L'*homo economicus* només ha pogut existir si hi havia una *fèmina cuidadora*. A l'Apòstrof ha passat que, en el naixement d'un infant, la sòcia dona ha deixat de treballar durant un any i després se li ha facilitat la tornada intentant que fos tan progressiva com ella volgués. Per ara, cap soci home ha tingut descendència i no es pot comparar com seria la seva conciliació.

Un model productiu més flexible, en teoria millor per a l'organització de la vida laboral i familiar, comporta més tensió a causa de les rigideses temporals i de ritmes que tenen les tasques de cures. Com diu Carrasco, això implica «una contínua tensió i contradicció com a resultat de superpo-

sar tempos de dimensions tan diferenciades». Aquesta tensió i contradicció s'ha vist molt clarament en aquesta nova època de teletreball a l'Apòstrof i, especialment, durant el confinament total sense escoles. Aquesta situació és el que Maria Jesús Izquierdo va anomenar la doble «presència/absència» de les dones (1998)³, per simbolitzar l'estar i no estar en cap dels dos llocs i les limitacions que la situació comporta sota l'actual organització social. La societat va eliminant a poc a poc la figura de mestressa de casa però les dones mantenen les mateixes tasques i han de combinar, quasi en solitari, les tasques familiar i laborals amb costos importants sobre la seva qualitat de vida. Això es tradueix en el fet que no és possible que les dones se sentin còmodes en un món construït segons el model masculí (Antonella Picchio, 1999)⁴ doncs se'ls hi exigeix interioritzar tensions i prendre decisions a les quals els homes no hi estan obligats.

Conclusió

A l'Apòstrof s'ha arribat a conclusions similars a les que planteja Carrasco en el seu text. La principal de totes és que no es poden complir els dos objectius de maximització de beneficis i de cura de la vida a la vegada: que són lògiques contradictòries i que s'ha de prioritzar la vida. Es necessita un canvi de paradigma socioeconòmic on s'interpreti el món des de la perspectiva de la reproducció i la sostenibilitat de la vida. Aquest canvi es vehicula mitjançant l'adaptació de la vida laboral a la jornada domèstica i a la valoració del temps no mercantilitzat, que portaria els homes a participar en les activitats domèstiques i la participació laboral s'aniria homogeneïtzant. El paper de les polítiques públiques és molt important per crear aquestes condicions i l'economia social i solidària, i les cooperatives en particular, poden aportar grans avanços socials com és l'exemple de la cooperativa Apòstrof.

A l'Apòstrof la jornada és de 35 hores setmanals i està tendint a 30 hores, es permet flexibilitat horària i, sobretot, l'organització de les tasques laborals ajustades a les responsabilitats domèstiques necessàries. S'ha de posar en valor el temps no mercantilitzat, que és fonamental pel desenvolupament humà, i el repte de la societat és articular els altres temps socials al voltant d'aquest. Si això s'aconseguís, els homes disminuirien les hores de mercat per hores de cures directes. La nova proposta d'equitat de l'Apòstrof posa valor econòmic, en forma de més sou a la gent que té descendència a cuidar o bé viu sola, amb més tasques a la llar a fer. Es volia posar en valor d'altres maneres però, perquè fos equitatiu i comprensible per totes, es van objectivar les circumstàncies particulars i es van posar en valor mitjançant l'increment del sou.

3 IZQUIERDO, María Jesús (1998), *El malestar en la desigualdad*, Cátedra, Madrid

4 PICCHIO, Antonella (1999), Introducció, en *Lavoro non pagato e condizioni di vita*, Consiglio Nazionale dell'Economia e del Lavoro, Italia.

ANNEX: Reflexió d'una treballadora de l'Apòstrof amb sou de necessitats elevades sobre el fet de cobrar més que les altres companyes de feina.

Cobrar més que els altres em genera sentiments contradictoris. D'una banda, tranquil·litat (encara que sembli poc, em permet arribar sense patir tant a finals de mes); de l'altra, infinit agraïment per poder gaudir d'aquesta situació (demostra molta maduresa i confiança entre totes les persones sòcies); i també he de reconèixer que de vegades em sento com si estigués en deute amb la cooperativa. Les setmanes que algú ha fet més hores que jo, penso que jo cobro més i que, per tant, qui hauria de treballar més hores soc jo. No sempre em sento així ni molt menys, però algun cop sí.

Aquesta situació també m'ha fet pensar bastant en els privilegis, en la sort i en les coses que tenim "sense haver-nos-hi esforçat" i que ens venen donades. El típic exemple d'una dona blanca, guapa i prima que, en general, ho té més fàcil que una que sigui negra, lletja i obesa. Doncs el mateix passa amb els diners: de vegades penso com de tranquil·la viuria si la meua família m'hagués cedit el pis de l'àvia, o directament m'hagués comprat un pis; o si tingués una segona residència on de tant en tant hi pogués anar; o si em pogués deixar un cotxe algun cap de setmana; o si m'hagués tocat un pis de protecció oficial; o si el meu company treballés i tinguéssim dos sous a casa cada mes...

Hi ha dies que penso que molta gent del meu entorn gaudeix de tot això i jo no. I penso que vaig començar a treballar als disset anys, i que no tinc res en propietat. I de vegades m'estiro els cabells perquè no he tingut mai la mentalitat de comprar-me una casa (sempre amb la idea romàntica de no voler ser propietària), i que si hagués tingut una visió més materialista fa quinze o vint anys segurament ara viuria més tranquil·la. Perquè el que determina la classe social/econòmica, entre altres coses, és haver de pagar pel pis.

Recordo també que fa vint anys no feia la declaració de renda: no vull saber res d'aquesta gentola, pensava, referint-me als de l'agència tributària. I cada any segurament m'haurien tornat 500 o 600 euros. Fixa't quina mentalitat més poc pràctica que tenia... I ara, en canvi, pensant en cada euro que tinc o que gasto... Aquesta mentalitat i aquest "patir pels diners" se m'ha accentuat des que tinc un fill i des que tinc una parella a l'atur.

Ja per acabar un darrer apunt: de vegades envejo la gent que gaudeix d'aquests privilegis econòmics, però només de vegades i només per aquest motiu. I em fan pensar en els privilegis que jo tinc (una feina estable amb un sou decent, salut...) i que molts no tenen.